

علی ای حال سعی آقای کامبیز اسلامی در فراهم آوردن این جشن نامه برای یکی از بزرگترین اساتید ادب و فرهنگ و تاریخ ایران مشکور است. توفیق روزافزون ایشان و بقای استاد افشار را آرزو مندیم. والسلام.

دانشگاه دولتی کالیفرنیا

ح. منتظم

Bahriye Üçok:

Femme Turques

*souveraines et regentes
dans les Etats Islamiques.*

Trad: Ayşe Çakmakli

«زنان ترک فرمانروا و نائب السلطنه در کشورهای اسلامی»

نوشته بحریه اوچک

ترجمه (به فرانسه): عایشه چاکماکلی (چخماق لی)

دیبچه و متن ۱۴۴ برگ + ۱۶ برگ پی نوشتها و فهرست

چاپ ترکیه: مطبعة بشاری. سال و بها (؟)

ماهی، اگر نه هفته ای، نمی گذرد که به مناسبتی یاد خیری از دکتر جلال متینی نکنم و دعایی که: خداوندا، او را تندرست بدار با زندگانی دراز که با تنها تن خویش قلم را چون شمشیری برافراخته است برای نبرد با گروهی از عالمان ایرانی و فرنگی که دانشمندان ایرانی را عرب می خوانند و آثار هنرمندان ایرانی را یا هنر عربی می نامند یا هنر اسلامی و یا با پان تورکیست ها که نه فقط ایران گذشته و حال را «ترکستان» می پندارند، بلکه سراسر تاریخ کشورهای مسلمان را نیز ترک می شمارند.

کتاب بانو بحریه نیز از همان شمار است. ایشان که بنا به نوشته مترجم، در پشت جلد، مدارس گوناگون (کنسرواتور اُپرا، دانشکده زبانها، تاریخ و جغرافیا، دانشکده الهیات....) و مشاغل مختلف (از استادی تا سناتوری) را گذرانده و در هنگام ترجمه این کتاب نیز نماینده شهرستان اردو در مجلس ترکیه بوده است، در سراسر این کتاب کوشیده است بنمایاند که تاریخ کشورهای اسلامی جز تاریخ ترکان چیزی نیست.

در دیبچه، پس از ذکری از عایشه زن جوان پیغمبر که جنگ «شتر» را (جمل را ترجمه کرده) هدایت می کرد، می نویسد که در قرون وسطی زنان معلم، شاعر، وزیر، مشاور، قاضی... و سلطان بوده اند، با نقل گفته ابوجریر طبری [محمد بن جریر طبری] درباره امکان قضاوت زنان که نخستین آنان سُمیل (چون زُبیر) رئیس دیوان مظالم در زمان مقتدر عباسی بوده است و دومین، ترکان خاتون مادر خوارزمشاه سخن گفته است.

سپس در فهرستی نام زنان فرمانروا را در بیزانس (۳ نفر)، اسپانیا (۴)، اسکاتلند (۲)، اسکاندیناوی (۴)، بریتانیا (۷)، روسیه (۴)، پرتغال (۲)، هلند (۲ نفر)،* اتریش و لوکزامبورگ (هریک، ۱ نفر) می آورد، و در ایران پیش از اسلام یاد آور می شود که «سیروس» چون پیشنهاد تُموریس ملکهٔ ماساگت ها را نپذیرفت کشته شد، هما دختر بهنام (به جای بهمن) ۳۲ سال فرمانروایی کرد، و به سال ۶۲۸ میلادی پوران دخت و آذر میدخت دختران خسرو پرویز حکومت کردند. سپس می رسد به دوران اسلامی: تُغشاده خاتون پرنسس سعدی علیه هجوم و غارت کشورش به دست اعراب مقاومت کرد... عروس چنگیز خان ۴ سال حکومت کرد... خانم فخرالدوله مادر مجدالدوله از آل بویه در ری در برابر سلطان محمود پایداری ورزید... سپس فهرستی می آورد از ۱۷ زن فرمانروا اکثراً در هند و توابع آن، و سرانجام در ۱۱ فصل شرح حال زنان فرمانروای زیرین را بیان می کند:

۱- راضیه خاتم ایلتمش در دهلی که با تخلص شیرین دهلوی یا شیرین گوری (گورکانی) شعر می سروده است... به فارسی (با ۷ بیت مثال)؛ ۲- سلطان شجره الدر فرزند عبدالله ترک تبار و همسر ملک صالح ایوبی در مصر (با شجره نامه)؛ ۳- ترکان خاتون (دولت قتلغ) در کرمان؛ ۴- صفوة الدین خاتون که به فارسی شعر می گفته (۲۲ بیت فارسی مثال با ترجمه)؛ ۵- بی بی ترکان نایب السلطنه دولت سنقرلو (در ایران)؛ ۶- آبش خاتون که شعر فارسی می سروده (با ۸ بیت مثال)؛ ۷- دولت خاتون (لرستان)؛ ۸- سلطان سنی بی خان (دولت ایلخانی در ایران)؛ ۹- دُندو خاتون (دولت جلایری)؛ ۱۰- سیون بیکه خاتون (غازان)؛ ۱۱- فاطمه بیکه (دولت Kasim؟)...

روی جلد کتاب هم به تخت نشستن راضیه خاتون را از جامع التواریخ (کتابخانه تویقایی سرای) چاپ کرده است که در بالای آن به زحمت می توان خواند «... قلع [قتلغ؟] خان سکر خان نیز از الغ خان مستوحش و متنفر شده بر عقب جلال الدین روان شدند. الغ خان راضیه را خواهر جلال الدین که سمتی مرضیه داشت بر تخت ممکن گردانید و خود راتق و فاتق و حاکم و مشیر امور مملکت او بود». مینیاتور، واجد ویژگیهای آثار دورهٔ ایلخانی ایران است.

و اما شگفت آن است که هریک از این بانوان ترک که شعری گفته اند به فارسی بوده است! باز به یاد نوشتهٔ دکتر متینی افتادم که: مهاجمان به ایران، در این ۱۴۰۰ ساله، فرهنگی نداشتند و از ایرانیان آموختند.

نیس، فرانسه

* این کتاب پیش از استعفای دومین ملکهٔ هلند (یولیان) در ۱۹۸۰/۴/۳۰ و آغاز فرمانروایی سومین ملکه چاپ